

Chronographiae quae Theophanis Continuati nomine fertur liber quo Vita Basilii imperatoris amplectitur. Recensuit anglice vertit indicibus instruxit Ihor Ševčenko, nuper repertis schedis Caroli de Boor adiuvantibus, [Corpus Fontium Historiae Byzantinae XLII, Series Berolinensis] Berlin - Boston 2011.

Ἐδῶ καὶ πάρα πολλὰ χρόνια ἀναμενόταν ἡ ἔκδοση τοῦ λεγομένου πέμπτου βιβλίου τῆς Συνέχειας τοῦ Θεοφάνους, τοῦ *Βίου Βασιλείου*, ὅμως ἡ ἐμφάνισή της συνεχῶς ἀναβαλλόταν. Τελικά, μὲ βαρῦγδουπο καὶ δύσχωρητο λατινικὸ κριτικὸ ὑπόμνημα, βαρυφορτωμένο ὑπόμνημα πηγῶν, ἀγγλικὴ μετάφραση, καθὼς καὶ μὲ ὑποσελίδιες παραπομπὲς σὲ παράλληλα κείμενα τῆς περιόδου, χωρὶς τελικὰ νὰ καταφέρει ὁ ἴδιος νὰ γράψει τὴν ἀπαραίτητη εἰσαγωγή, ὁ Οὐκρανὸς Βυζαντινολόγος I. Ševčenko, λίγο πρὶν πεθάνει, παρέδωσε τὴν ἔκδοση τοῦ *Βίου Βασιλείου* γιὰ νὰ τυπωθεῖ. Πρόκειται σαφῶς γιὰ σημαντικὴ ἔκδοση, ἡ ὁποία ἀντικαθιστᾷ ἐπιτέλους τὴν παλαιὰ καὶ κακὴ ἔκδοση τοῦ Bekker στὴν σειρὰ τῆς Βόννης, παρέχοντας κείμενο κριτικὰ ἀποκατεστημένο καὶ ἀπολύτως ἀξιόπιστο. Εἶναι κρῖμα πὺν ὁ de Boor πὺν ἐτοίμαζε τὴν ἔκδοση δὲν μπόρεσε νὰ τὴν ὀλοκληρώσει. Ἄφησε ὅμως τὰ κατάλοιπά του στὸ ἀρχεῖο στὸ Ἰνστιτούτο τοῦ Μονάχου. Ὁ ἴδιος ὁ νέος ἐκδότης στὴν σελ. IX τοῦ προλόγου του μᾶς πληροφορεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ «unpublished draft of the critical text».

Ἦδη, ἐπομένως, ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου δημιουργεῖ πρόβλημα: Recensuit, anglice vertit indicibus instruxit Ihor Ševčenko, nuper repertis schedis Caroli de Boor adiuvantibus, διαβάζομε. Δὲν ἔχουν ὅμως ἔτσι ἀκριβῶς τὰ πράγματα. Ὅποιος διεξέλθει προσεκτικὰ τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα, θὰ διαπιστώσει ἀμέσως ὅτι ὁ καινούργιος ἐκδότης δὲν ὑποβοηθήθηκε ἀπλῶς ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ de Boor, ἀλλὰ στηρίχθηκε σὲ αὐτά. Οἱ περισσότερες οὐσιαστικὲς βελτιώσεις πὺν εἰσάγονται στὸ κείμενο εἶχαν ἤδη ὑποδειχθεῖ ἀπὸ τὸν de Boor. Nuper reperta editione Caroli de Boor fretus recensuit Ihor Ševčenko ἔπρεπε λοιπὸν νὰ γραφεῖ στὸν τίτλο. Γιὰ νὰ εἴμαστε μάλιστα περισσότερο ἀκριβεῖς, θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποδείξομε μίαν ἄλλη διατύπωση: Recensuit C. de Boor, editionem correctiorem curavit I. Ševčenko. Στὰ κατάλοιπα τοῦ de Boor ὑπάρχει πλήρης σχεδὸν ἔκδοση τοῦ κειμένου.

Μερικὲς παρατηρήσεις θὰ διατυπώσω μόνον ποὺ ἀφοροῦν στὸ κείμενο καὶ τὴν μετάφραση, ἢ ὁποῖα, παρὰ τὰ ἀναμενόμενα, δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη σφαλμάτων (παραπέμπω σὲ κεφάλαιο καὶ στίχο).

9, 1-2 «Ἄρας οὖν ἐκ Μακεδονίας τῆς Θράκης πρὸς τὴν ἄρχουσαν ταύτην τῶν πόλεων πασῶν ἐπορεύετο». Στὴν μετάφραση, ἀντὶ «region», προτιμότερος εἶναι ὁ ὅρος «theme».

Στὴν σ. 73 ἡ λέξις «πολιτεύματος» (κεφ. 18, 19-20) μεταφράζεται ὡς «establishment». Ἡ λέξις σημαίνει στὴν πραγματικότητα τὸ σύνολο τῶν πολιτευομένων, τῶν πολιτῶν, δηλαδὴ τὸν λαό. Ἴδια ἄλλωστε ἔννοια ἔχει καὶ στὸ 65, 14, ὅπου ὀρθὰ μεταφράζεται «the whole citizenry».

24, 32-33 «κατ' αὐτοῦ συνεκινούντο καὶ συνετάσσοντο καὶ τὰς διαβολὰς πιθανῶς ὑπεκρίναντο». Ἡ διόρθωση τοῦ ἐκδότη ὑπεκρίναντο ἀπὸ τὸ ὑπεκρίνατο τοῦ Βατικανοῦ κώδικα 167 δὲν ἔχει πολλὰ πιθανότητες νὰ εὐσταθεῖ. Ὄρθα ὁ Καμπύλης προτιμᾷ τὴν παλαιὰ διόρθωση τοῦ Λέοντος τοῦ Ἀλλατίου ὑπεκρίναντο. Μὲ πολὺ δισταγμό, θὰ πρότεινα μίαν ἄλλη διόρθωση, τοῦ συνετάσσοντο σὲ συνεταράσσοντο, πρβλ. Πλουτάρχου, Μάρκελλος 18, 5: «ἀρχομένων δὲ κινεῖσθαι καὶ ταράττεσθαι τῶν Συρακοσίων».

32, 5-6 «ἐπεὶ οὖν καὶ ταύτας οἶον εἶναι ἐν σάλῳ τινὶ καὶ ταραχῳ τυγχανούσας ἑώρα». Τὸ ἑώρα τυγχανούσας εἶναι οἶον ἐν σάλῳ περιέχει συντακτικὸ πλεονασμό, μόνον τὸ ἑώρα τυγχανούσας οἶον ἐν σάλῳ θὰ ἦταν ἀποδεκτό. Προτείνεται ἡ διόρθωση τοῦ οἶον εἶναι σὲ οἶονεῖ. Τὸ οἶονεῖ εἶναι ἀρκετὰ συχνὸ στὸν Βίον Βασιλείου.

47, 5-6 «θᾶττον γὰρ ἠρέθη τότε ἐκεῖνα καὶ <τὰ> τῶν πράξεων ἔλαβε τὴν συντέλειαν, ἢ νῦν ἀπήγγελλται». Ὁ ἐκδότης προσθέτει τὸ <τὰ>, ἐπειδὴ θεωρεῖ ὅτι τὸ αἰροῦμαι ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ «καταλαμβάνω, κυριεύω» καὶ τὸ ἐκεῖνα ἀναφέρεται σὲ ἀπελευθερωμένες ἀπὸ τὴν Ἀραβικὴ κυριαρχία περιοχές. Κατὰ τὴν ἄποψή μου, τὸ ρῆμα ἔχει τὴν ἔννοια τοῦ «ἐπιλέγω, ἀποφασίζω», ὅποτε ἡ προσθήκη τοῦ ἄρθρου εἶναι περιττή. Τὸ νόημα: σὲ συντομότερο διάστημα χρόνου ἀποφασίσθησαν αὐτὰ τὰ ἔργα καὶ πραγματοποιήθηκαν ἀπ' ὅσο χρειάζομαι ἐγὼ γιὰ νὰ τὰ ἀφηγηθῶ.

47, 9-10 «οὔτε φαλάγγων ἐκτάσεις καὶ συστολάς». Ὁ κώδικας τοῦ Βατικανοῦ παραδίδει ἐκτάξεις, ποὺ εἶναι τεχνικὸς στρατιωτικὸς ὅρος (ὁ Ἀρριανὸς ἔγραψε ἔργο μὲ τίτλο Ἑκταξις κατ' Ἀλανῶν), σχεδὸν συνώνυμος πρὸς τὸ ἐκτάσεις. Δὲν βλέπω λοιπὸν ἀποχρώντα λόγο διορθώσεώς του.

49, 17 «ἠκολούθει δὲ καὶ τὰ σύμβολα, λαφύρων καὶ αἰχμαλώτων πλήθος». Στὴν ἀγγλικὴ μετάφραση (σ. 177) διαβάζομε: «There followed the insignia, rich booty and a multitude of captives». Μάλιστα ὑπάρχει

καὶ ὑποσημείωση, στὴν ὁποία ὑποστηρίζεται ὅτι ἴσως πρόκειται γιὰ τὰ σύμβολα τοῦ πάθους τοῦ Κυρίου ποὺ εἶχαν μαζί τους στὶς ἐκστρατείες οἱ αὐτοκράτορες. Πιστεύω ὅμως ὅτι ἡ λέξη *σύμβολα* ἔχει ἐδῶ τὴν ἔννοια τῶν ἀποδείξεων: Μόλις ἀγγέλθηκε ἡ κατάληψη τῶν πόλεων αὐτῶν, ἦρθαν ἀμέσως καὶ οἱ ἀποδείξεις τῆς νίκης, δηλαδὴ πλῆθος λαφύρων καὶ αἰχμαλώτων.

55, 23-26 «*κελεύσας καὶ τὰς ὀλίγῳ πρόσθεν μνημονευθείσας χώρας τῶν Σκλαβηνῶν συνεπιλαβέσθαι τοῦ ἔργου, διὰ τῶν οἰκητόρων Ῥαουσίου καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἐγγωρίων πλοίων περαιωθέντων τὸ πέλαγος Δαλματιῶν*». Ὁ Οὐκρανὸς ἐκδότης διορθώνει τὸ παραδεδομένο *περαιωθέντας* σὲ *περαιωθέντων*, βασιζόμενος στὴν παρόμοια ἀφήγηση τοῦ *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανόν*, ὅπου ἀπαντᾷ ἡ ἔκφραση *περασάντων ἐν Λαγουβαρδία*. Νομίζω ὅτι ἡ διόρθωση εἶναι περιττή. Τὸ ὑποκείμενο τῆς μετοχῆς *περαιωθέντας* (τοὺς Σκλαβηνοὺς) ἐμπεριέχεται, τρόπον τινά, στὸ *χώρας τῶν Σκλαβηνῶν*. Ἔτσι ἐπιβάλλεται καὶ ἡ ἀναθεώρηση τῆς μεταφράσεως: «*the Dalmatians crossing the sea with the help of the inhabitants of Ragusa, as well as their own local boats(?)*». Τὰ ἀναφερόμενα πλοῖα ἀνήκουν στοὺς κατοίκους τῆς Ραγούσας, ὅχι στοὺς Σκλαβηνοὺς ποὺ περνοῦσαν στὴν ἀπέναντι ἰταλικὴ ἀκτὴ, διασχίζοντας τὸ δαλματικὸ πέλαγος.

57, 23-24 «*μη ἀπιστήσητε τῶν πρὸς σωτηρίαν ὑμῶν λεγομένων ὑμῖν*». Μήπως πρέπει νὰ γραφεῖ *τῶ...λεγομένων*;

68, 16-18 «*ἐν τῇ ἀνοικοδομῇ τοῦ κατὰ τὴν βασιλείον αὐλὴν ἐγειρομένου τότε ναοῦ*». Ὁ Βατικανὸς κώδικας παραδίδει *βασιλείαν*, ὁ ἐκδότης υἰοθέτησε, σωστὰ ἴσως, τὴν διόρθωση τοῦ Ἀλλατίου *βασιλείον*. Ὑπάρχει ὅμως καὶ μία λιγώτερο προφανῆς λύση, νὰ γράψουμε *βασιλείων* (δηλαδὴ κατὰ τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ ναοῦ ποὺ ἐγειρόταν τότε στὴν αὐλὴ τῶν ἀνακτόρων).

72, 41 «*ὡς ἀδελφὸν ἀγκαλιζέσθαι*». Τὸ *ἀγκαλιζέσθαι* ἀποτελεῖ διόρθωση τῆς παραδεδομένης γραφῆς *ἀγακαλιζέσθαι*. Μήπως θὰ μπορούσε νὰ γραφεῖ *ἐναγκαλιζέσθαι*;

76, 7-10 «*ὕψ' ὧν ἅπαν τὸ ἔδαφος ἐκ διαφόρων ἐντίμων λίθων ψηφίδων δίκην εὗ ἡρμοσμένων πρὸς ἀλλήλους συντεθειμένων ποικιλίαν καὶ κάλλος ταῶνος μιμούμενον καλύπτεσθαι ἐμελλεν*». Οἱ δύο ἀπανωτὲς γενικὲς *ἡρμοσμένων...συντεθειμένων* δημιουργοῦν τὴν ὑποψία ὅτι ἡ μία ἀπὸ αὐτὲς ἀρχικῶς ἦταν ὀνομαστικὴ ποὺ προσδιόριζε τὴν λέξη *ἔδαφος*. Τὸ περιεργό εἶναι ὅτι ὁ κώδικας τοῦ Βατικανοῦ παραδίδει ὄντως *εὗ ἡρμοσμένων*, ἡ διόρθωση ἀνήκει στὸν ἐκδότη, ὁ ὁποῖος ὅμως κατ' οὐσίαν ἀξιοποίησε τὸ *ἐνηρμοσμένων* τοῦ Λέοντος τοῦ Ἀλλατίου. Θὰ μπορούσαμε νὰ δεχθοῦμε τὸ κείμενο ὅπως παραδίδεται στὸν κώδικα τοῦ Βατικανοῦ. Ἐνα παράλληλο ὅμως χωρὶς ἀπὸ τὸ κεφ. 87, 16-18

τοῦ *Βίου Βασιλείου* μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἀποκαταστήσουμε τὸ κείμενο κάπως διαφορετικά. Τὸ παράλληλο χωρίο ἔχει ὡς ἐξῆς: «*ἄνωθεν γὰρ τὸ τέγος ἅπαν χρυσοῦ κατελάμπετο, ἐκ ψηφίδων εὖ ἡρμοσμένων ἅπαν συνεστηκός*». Τὸ εὖ ἡρμοσμένων ἐνισχύει τὴν διόρθωση εὖ ἡρμοσμένων στὸ χωρίο ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ, ὅπως ἔχει ἤδη ἀντιληφθεῖ ὁ ἐκδότης, ὅμως τὸ συγκεκριμένο παράλληλο μᾶς ὁδηγεῖ καὶ στὴν διόρθωση τοῦ *συντεθειμένων* σὲ *συντεθειμένον* (ἀναφέρεται στὴν λέξη *ἔδαφος*), κατ' ἀναλογία πρὸς τὸ *συνεστηκός*.

87, 30-32 «*τὸ μὲν γὰρ ἔδαφος ἅπαν ἐξ ἀργύρου σφυρηλάτου καὶ στιβαροῦ μετ' ἐγκαύσεως, τὸ τῶν χρυσοχόων ἀκριβὲς τῆς τέχνης ἐπιδεικνυμένης*». Ὁ κώδικας τοῦ Βατικανοῦ παραδίδει *ἐπιδεικνύμενος*, ἡ διόρθωση *ἐπιδεικνυμένης* ἀνήκει στὸν de Boor. Ἐξίσου δυνατὴ εἶναι καὶ ἡ διόρθωση *ἐπιδεικνύμενον*, τὸ ὁποῖο θὰ ἀναφέρεται στὸ *ἔδαφος*.

Τὸ κριτικὸ ὑπόμνημα εἶναι τρομερὰ δύσχρηστο. Εἶναι πράγματι πρωτοφανὴς ἡ φλυαρία του. Ὁ ἀναγνώστης κουράζεται πολὺ γιὰ νὰ διαπιστώσει τί παραδίδουν τὰ χειρόγραφα καὶ τί προκρίνει τελικῶς ὁ ἐκδότης, καθὼς τὸ μάτι χάνεται μέσα σὲ ἓνα δαιδαλώδες σύνολο πληροφοριῶν ποῦ αἰτιολογοῦν, ὑποτίθεται, τὶς προκρινόμενες κάθε φορὰ ἐκδοτικὲς ἐπιλογές. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι τὸ νόημα τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος, τὸ ὁποῖο πρέπει πάντοτε νὰ διακρίνεται ἀπὸ λιτότητα καὶ οἰκονομία στὴν ἔκφραση καὶ νὰ καταγράφει ἀπλῶς τὰ δεδομένα τῆς χειρόγραφης παράδοσης καὶ τὶς λύσεις τοῦ ἐκδότη, χωρὶς νὰ δίνει λεπτομερεῖς ἐξηγήσεις. Φαντάζεται κανεὶς τί θὰ γινόταν ἂν συνέτασσαν τέτοιου εἴδους κριτικὰ ὑπομνήματα οἱ ἐκδότες τοῦ Αἰσχύλου ἢ τοῦ Πινδάρου; Φυσικὰ ἐγείρεται καὶ ἓνα ἄλλο ζήτημα. Πόσοι Βυζαντινολόγοι σήμερα καταλαβαίνουν τὰ λατινικὰ αὐτά; Ὑπάρχει λόγος νὰ χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη τὰ λατινικὰ στὰ κριτικὰ ὑπομνήματα, τὴν στιγμή ποῦ μὲ τὴν χρῆση ἐλαχίστων συμβόλων μποροῦν νὰ δηλωθοῦν σχεδὸν τὰ πάντα;

Τὸ ὑπόμνημα πηγῶν δίνει ἀρχικὰ τὴν ἐντύπωση στὸν ἀναγνώστη ὅτι καταγράφει ἐξαντλητικὰ τὶς πηγὲς τοῦ κειμένου. Τίποτε τέτοιο δὲν συμβαίνει στὴν πραγματικότητα. Ἀπλούστατα τὸ ὑπόμνημα παραφορτώνεται μὲ συγγενεῖς ἢ παράλληλες ἐκφράσεις παλαιότερων συγγραφέων (π.χ. *ὁ φύσας πατήρ, ἐπ' ἀνδρεία καὶ ῥώμη σώματος, οὐκ ἀνεκτόν, τὸν τῆς προνοίας ὀφθαλμόν*¹ καὶ ἄλλες παρόμοιες), οἱ ὁποῖες

¹ Πρόκειται γιὰ πολὺ χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς τάσης τοῦ ἐκδότη γιὰ ἐκζήτηση καὶ ἄχρηστη ἐπίδειξη γνώσεων (σ. 32). Παραπέμπει στὴν σύγχρονη ἀνασύνθεση χαμένου ἔργου τοῦ Πρόκλου μὲ βάση τὴν σωζόμενη λατινικὴ μετάφραση καὶ τὴν Βυζαντινὴ διασκευή, ἐνῶ ἡ φράση παραδίδεται ἀπὸ τὸν Ὁριγένη καὶ τὸν Εὐσέβιο Καισαρείας, ἄρα χρησιμοποιοῦνταν πρὶν ἀπὸ τὸν Πρόκλο, στὸν ὁποῖον ὁ συγγραφέας τοῦ κειμένου δὲν εἶχε καμμία ἀνάγκη νὰ προστρέξει.

ουσιαστικά δὲν ἀποδεικνύουν τὴν ἐξάρτηση τοῦ ἐκδιδόμενου συγγραφέα ἀπὸ τοὺς παλαιότερους ὁμοτέχνους του καὶ δὲν προσφέρουν τίποτε στὴν ἐρμηνεία τοῦ κειμένου. Ἄλλες, ὡστόσο, ἐξίσου ἀρχαιοπρεπεῖς ἐκφράσεις μένουν δίχως ὅποιαδήποτε ἐνδειξη παραλλήλων (π.χ. 5, 5-6 «περὶ πλήθουσιν ἀγορᾶν», 9, 19 «διανοίας ἀνάπλασμα»²). Διερωτᾶται μάλιστα κανεὶς γιατί ὁ τόσο σχολαστικὸς καταγραφέας τῶν παραλλήλων ἐκφράσεων δὲν δίνει καμμία παραπομπή γιὰ λιγώτερο συνήθεις ἐκφράσεις, ποὺ ἔχουν ὅμως περισσότερη σημασία. Ἀρκετὰ ἐνδιαφέροντα παράλληλα χωρία θὰ μπορούσε, γιὰ παράδειγμα, νὰ προσαγάγει ὁ ἐκδότης στὸ κεφ. 5, 25-27 γιὰ τὴν ἐκφραση «οὐ κατὰ τινα τύχης αὐτοματισμὸν ἀλλὰ θεία προγνώσει τὸ τελούμενον δείκνυται». Πρόκειται γιὰ τὴν χριστιανικὴ ἀντιπαράθεση τῆς θείας πρόνοιας πρὸς τὴν αὐτόματη τύχη³, στὴν ὁποία πίστευε ὁ, ἀρχετυπικὰ ἄθεος, Ἐπίκουρος. Γιατί στὸ κεφ. 16, 34 δὲν δίνεται παραπομπή στὸ «λέοντα...ἵνα πάντας ἡμᾶς λαφύξῃ» (πρόκειται περὶ ὁμηρικῆς ἐκφράσεως, πρβλ. Ἰλιάδα 11, 176); Γιατί στὸ κεφ. 50, 24 («γνώτω πάντα τὰ ἔθνη») δὲν ὑπάρχει ἡ ἐνδειξη τοῦ Ψαλμοῦ 9, 21; Γιατί δὲν δίνει καμμία παραπομπή στὸ «δικαιοσύνη...ἐμπολιτεύεσθαι»; Καὶ στὸν Εὐσέβιο Καισαρείας, Ὑπόμνημα εἰς τοὺς Ψαλμούς, PG 23, 792, 2, ἀλλὰ καὶ στὸν Νικόλαο Μυστικὸ, Ἐπιστ. 102, 200 θὰ μπορούσε νὰ παραπέμψει. Γιατί δὲν δίνει κανένα παράλληλο γιὰ τὸ «ἄνθρωπος ὢν καὶ θνητός, ἦδει καὶ τὸν υἱὸν ἔχων ὁμοίως θνητόν» στὸ κεφ. 98, 16-17; Πρόκειται γιὰ ἀπόφθεγμα ποὺ ἀποδιδόταν στὴν ἀρχαιότητα ἄλλοτε στὸν Ἀναξαγόρα καὶ ἄλλοτε στὸν Ξενοφῶντα (βλ. π.χ. τὸν Λόγο 37, 37, 6 τοῦ Δίωνα τοῦ Χρυσοστόμου).

Ὅμως ἐνίστε τὸ ὑπόμνημα πηγῶν εἶναι καὶ παραπλανητικὸ. Ἀπὸ ποῦ γνωρίζει ὁ ἐκδότης ὅτι τὸ «ἀρχικὴν ἀρετὴν» προέρχεται ἀπὸ τὸν Φώτιο (σ. 130); Ἡ φράση ἀπαντᾷ καὶ στὴν ἐπιστολή 154, 1, 2 τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζινοῦ. Εἶναι μόνο πλουτάρχεια ἡ φράση «ἀνδρεία καὶ συνέσει»; Ἡ ἐκφραση εἶναι ἀκόμη συνηθέστερη στὸν Διόδωρο τὸν Σικελιώτη! Ὅμως ἐκεῖ ποὺ τὰ πράγματα ξεφεύγουν ἀπὸ κάθε ἀνεκτὸ ὄριο καὶ ἔλεγχο εἶναι στὸ ὑπόμνημα πηγῶν τῆς σ. 240. Στὸ Ἔλος τῆς Λακωνίας ὑπῆρχαν, διαβάζομε στὸ κείμενο, δαυμόνια, ποὺ ἀνήγγειλαν τὴν ἄλωση τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοὺς Ἀραβες, πρὶν φθάσουν στὴν Πελοπόννησο τὰ δυσάρεστα νέα. Ὅμως τί συμπέρασμα ἐξάγει ἀπὸ αὐτὸ ὁ ἐκδότης; Ἐπειδὴ σὲ ἓνα χωρίο τοῦ Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν γίνεται λόγος γιὰ Ἐξερῖτες καὶ Μηλιγοὺς ποὺ εἶχαν ἀπομείνει στὴν «Λακεδαιμονίαν καὶ τὸ Ἔλος», ἰσχυρίζεται πὼς οἱ βοσκοὶ ποὺ μετέφεραν τὴν προφητεία τῶν δαυμονίων στὸν στρατηγὸ Ἀδριανὸ

² Πολὺ γνωστὸ στοὺς ἐκδότες Βυζαντινῶν κειμένων τὸ χωρίο τοῦ Λόγου 39 (PG 36, 337, 1) τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

³ Βλ. π.χ. Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Λόγος 14, PG 35, 901, 11.

ἦταν Σλάβοι! Τὴν «ἐπιστημονική» αὐτὴ ἀνακάλυψη τὴν διατυπώνει καὶ σὲ (κάπως κωμικά, εἶναι ἀλήθεια) λατινικά: «ex quo conici potest pastores illos daemonum voces audientes potius Sclavorum gentis et adhuc semipaganos fuisse, daemonumque Slavice transmissum mandatum, ut utriusque linguae peritos, Adriano Graece interpretatos esse». Μόνο ποὺ δὲν μᾶς λέει ὅτι καὶ τὰ δαμόνια μιλοῦσαν σλαβικά! Ὅμως οἱ βοσκοὶ καὶ ταξίδευαν καὶ ταξιδεύουν ἀκόμη μὲ τὰ κοπάδια τους, διανύοντας μεγάλες ἀποστάσεις, γιὰ νὰ βροῦν χόρτο. Ἀκόμη καὶ ἂν ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλous ἦσαν Σλάβοι (πραῖγμα ἐντελῶς ἀπίθανο), καὶ πάλι οἱ βοσκοὶ μποροῦσαν νὰ εἶναι Ἕλληνες ποὺ εἶχαν ἔρθει ἀπὸ ἄλλη περιοχὴ. Σὲ τέτοιες ἀνόητες λεπτομέρειες βασιζονται ὅσοι ἀνακαλύπτουν διαρκῶς Σλάβους σὲ ἑλληνικά ἐδάφη. Ἀπορῶ πῶς τέτοιο ἀνθελληνικὸ φληνάφημα παρεισέφρησε σὲ ἔκδοση ποὺ θέλει (καὶ ὅπωςδήποτε δικαιούται) νὰ λέγεται ἐπιστημονική.

Ἡ ἔκδοση βρῖθαι τυπογραφικῶν σφαλμάτων. Τὸ χαρακτηριστικώτερο ὑπάρχει στὴν σ. 114 ὅπου ἡ ἔνδειξη γιὰ τὸν στίχο 30 τοῦ κριτικοῦ ὑπομνήματος ὑπάρχει δύο φορές. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι σημαντικό. Ἐκεῖνο, ἀντιθέτως, ποὺ πρέπει νὰ τονισθεῖ εἶναι τὸ ἔξις. Κανένα Βυζαντινὸ κείμενο δὲν ἔχει ἐκδοθεῖ στὸ παρελθὸν οὔτε πρόκειται νὰ ἐκδοθεῖ ξανὰ στὸ μέλλον ἀπὸ ἐκδότῃ ποὺ νὰ διαθέτει τὴν σοφία καὶ τὴν εὐρυμάθεια τοῦ Οὐκρανοῦ Βυζαντινολόγου. Ὅμως ὁ ἐκδότῃς αὐτὸς καθίσταται δοῦλος τῶν πολλῶν γνώσεών του. Ὅπως λέει ὁ Εὐριπίδης, τελικῶς τὸ σοφὸν δ' οὐ σοφία.

Ἰωάννης Πολέμης
Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν